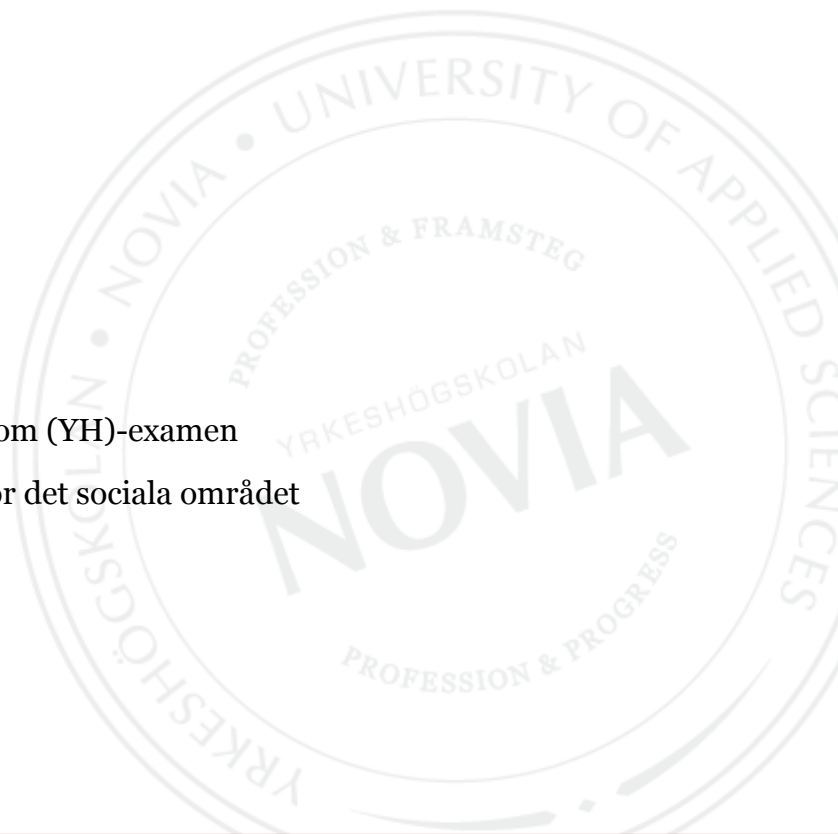

Barns upplevelser av skilsmässa

Kristel Eriksson

Examensarbete för Socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Vasa 2012

EXAMENSARBETE

Författare: Kristel Eriksson
Utbildningsprogram och ort: Det sociala programmet, Vasa
Inriktningalternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete,
familjearbete
Handledare: Susanne Jungerstam och Ralf
Lillbacka

Titel: Barns upplevelser av skilsmässa

Datum 29.01.12

Sidantal 35

Bilagor 1

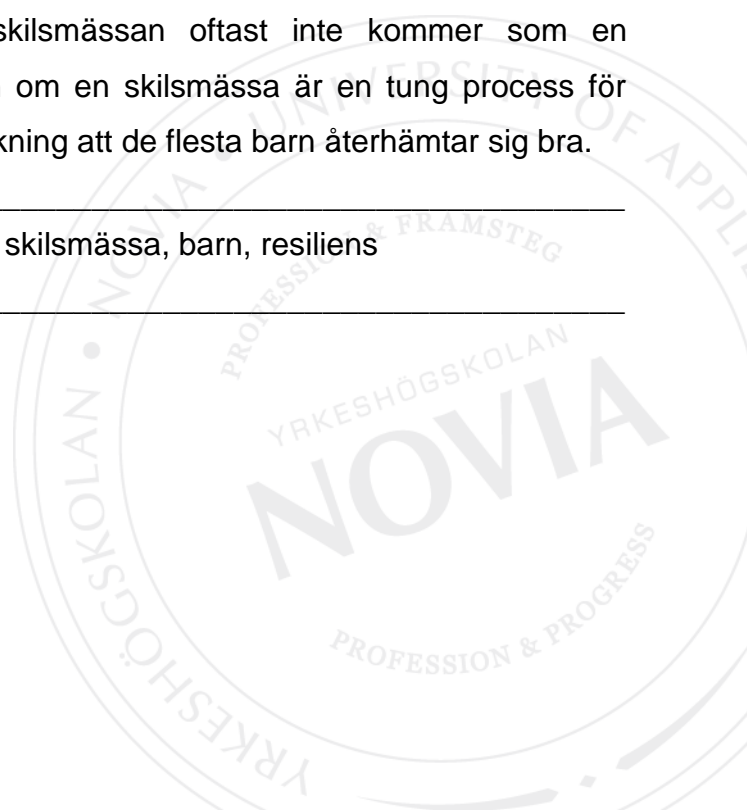
Sammanfattning

Syftet med lärdomsprovet är att beskriva barns upplevelser av föräldrarnas skilsmässa och undersöka vad som gör att barns upplevelser kan se så olika ut. Undersökningen genomfördes genom kvalitativa intervjuer med fem personer som varit i grundskoleålder då deras föräldrar skilt sig.

Frågeställningarna i detta arbete är: Hur upplever barnen sina föräldrars skilsmässa? Vad påverkar barnets upplevelse av skilsmässan?

Undersökningen visade att skilsmässan oftast inte kommer som en överraskning för barnen. Även om en skilsmässa är en tung process för barnen påvisar denna undersökning att de flesta barn återhämtar sig bra.

Språk: Svenska Nyckelord: skilsmässa, barn, resiliens

BACHELOR'S THESIS

Author: Kristel Eriksson
Degree Programme: Social Welfare
Specialization: Socio-pedagogical work /Family Welfare
Supervisors: Susanne Jungerstam and Ralf Lillbacka

Title: Children's experiences of a divorce

Date 29.01.2012

Number of pages 35

Appendices 1

Summary

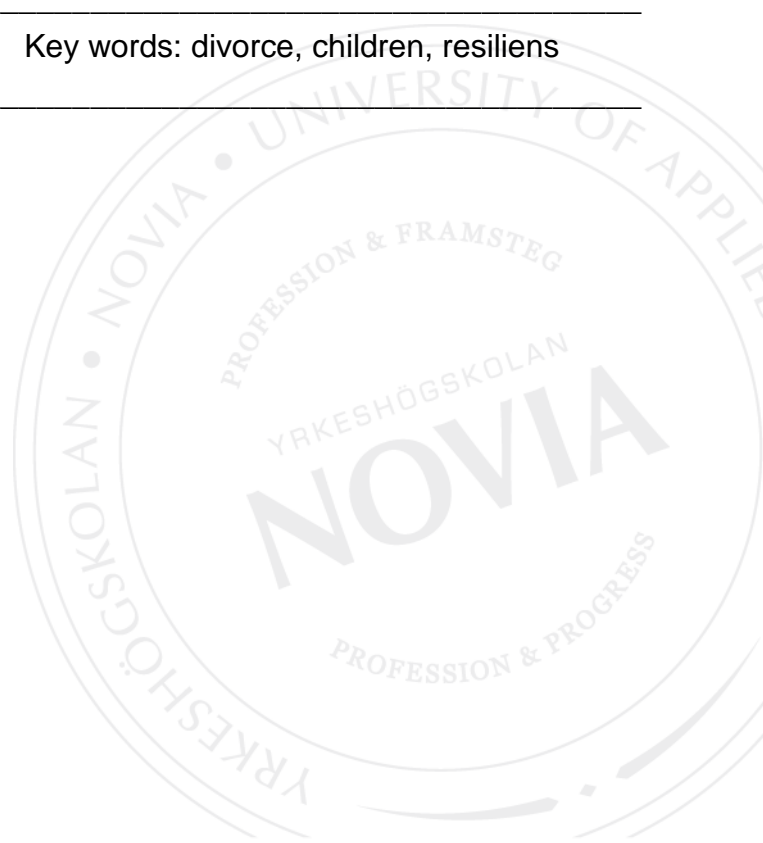
The purpose of this thesis is to examine how children experience their parents' divorce and to analyze different factors that may affect how a child experiences its parents' divorce.

The survey was made through qualitative interviews with five people who were in primary school when their parents divorced.

The results of this study showed that the divorce usually does not come as a surprise for the children. Even though a divorce is a difficult process the study showed that most children recover from it well.

Language: Swedish

Key words: divorce, children, resiliens

Innehåll

Innehåll	1
1 Inledning	1
2 Syfte och frågeställningar	2
2.1 Lärdomsprovets uppläggning.....	2
3 Skilsmässa.....	3
3.1 Vårdsnaden och umgängesrätt.....	3
3.2 Barnets boende.....	5
4 Familjerelationer	5
4.1 Familjemönster	6
4.2 Syskon.....	7
4.3 Familjeförhållanden	7
5 Kommunikation	8
5.1 Strida inför barnen	8
5.2 Berätta för barnen	9
6 Tonåringar och barn.....	10
6.1 Tonåringar.....	10
7 Stöd från andra.....	12
8 Efterspel	13
8.1 Anpassning till den nya vardagen	13
8.2 Skuld känslor	15
8.3 Resiliens.....	16
9 Sammanfattning av teoridelen	17
10.1 Undersökningsgrupp.....	18
10.2 Metod	18
10.3 Tillvägagångssätt	19
10.4 Bearbetning och val av analys	20
11 Resultat och tolkning	21
11. 1 Beskedet om skilsmässa.....	22

11.2 Under skilsmässofasen	25
11.3 Tiden efter skilsmässan	28
11.4 Reflektion	30
12 Kritisk granskning och diskussion	33

Litteratur

Bilagor

1 Inledning

I Finland sker det 13 000 – 14 000 skilsmässor per år och ca 30 000 barn upplever sina föräldrars skilsmässa varje år. En skilsmässa innebär en formell uppsägning av ett äktenskap. Nuförtiden är det oftast kvinnan som ansöker om skilsmässa medan det tidigare brukade vara mannen. Över hälften av skilsmässorna idag sker på kvinnans initiativ (Enwall, 2005, s.37-38).

Oberoende av vem som ansökt om skilsmässan så innebär skilsmässan en kris för alla inblandade parter. Det påverkar inte bara de två människor som är gifta utan det påverkar hela familjen. Alla skilsmässor är olika och tunga på sitt sätt. De flesta skilsmässor är en katastrof men det finns även lugnare skilsmässor. En skilsmässa där barn är inblandade är inte en lycklig skilsmässa även om vissa människor ibland talar om lyckliga skilsmässor. Även om de inte är lyckliga kan de vara bra och anständiga och utan desto större konflikter. Lyckan dyker upp först när en längre tid passerat från att skilsmässan ägt rum (Alfvén & Hofsten, 2004, s. 11-14; Litmala, 2002, 3-5).

I diverse böcker och artiklar står det ofta hurudana svårigheter ett barn kan få som följd av sina föräldrars skilsmässa. Det är ofta en väldigt generaliserad bild av skilsmässobarn som framställs. Varje barns upplevelse ser väldigt annorlunda ut och det är inte så vanligt att barnet får ihållande men p.g.a. skilsmässan.

Det är inte själva skilsmässan som avgör hur barnets upplevelse kommer se ut, utan det är andra faktorer som spelar stor roll. Tiden före skilsmässan och särskilt tiden efter har en stor inverkan. Den största inverkan har föräldrarna och deras sätt att sköta skilsmässan.

När det var dags att börja fundera på vad jag ville skriva om i mitt lärdomsprov var det ganska klart för mig att jag ville skriva om något gällande barn och familjen. Jag själv är ett skilsmässobarn och har många vänner och bekanta som är det, så det kändes väldigt naturligt att välja detta ämne. Jag har ofta funderat över vad det är som gör att de flesta människors upplevelser av sina föräldrars skilsmässa ser så olika ut, så nu har jag tagit chansen att undersöka vad det beror på.

Jag som skribent hoppas att du som läsare skall finna mitt lärdomsprov intressant och givande, om inte annat så hoppas jag att mitt lärdomsprov i framtiden kan hjälpa dem som genomgår en skilsmässa där barn är inblandade.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta lärdomsprov är att beskriva olika barns upplevelser av föräldrarnas skilsmässa och undersöka vad som gör att barns upplevelser kan se så olika ut. Lärdomsprovets teoretiska del tar upp de faktorer i barnets liv som kan påverka barnets upplevelse av föräldrarnas skilsmässa.

Centrala frågeställningar i undersökningen är:

- Hur upplever barnen sina föräldrars skilsmässa?
- Vad påverkar barnets upplevelse av skilsmässan?

I denna undersökning gör jag följande avgränsningar. Jag har valt att inte undersöka åren efter skilsmässan. Jag kommer inte att ta upp nyfamiljer och styvföräldrar eftersom dessa faktorer enligt min mening inte påverkar själva upplevelsen av skilsmässan och därmed inte är relevant.

2.1 Lärdomsprovets uppläggning

Mitt lärdomsprov består av en teoretisk del och en empirisk del. Den teoretiska delen har jag delat in i sex huvudkapitel. Det första kapitlet handlar om skilsmässan mer allmänt och tar upp olika vårdnads- och boendeformer. I det andra kapitlet behandlas familjen och relationerna inom den. Det tredje kapitlet behandlar kommunikation under skilsmässofasen.

I det fjärde kapitlet behandlas tonåringar och barn och det tas upp hur reaktioner på skilsmässa kan se ut. I det femte kapitlet behandlas barns behov av stöd under och efter skilsmässoprocessen. I det sjätte och sista kapitlet behandlas anpassningen till den nya vardagen efter skilsmässan.

3 Skilsmässa

För att skilja sig fyller man i en ansökan. När man lämnat in ansökan till tingsrätten träder en sex månaders betänketid i kraft. Båda parterna i förhållandet kan ansöka om skilsmässa antingen tillsammans eller ensamma. Då ansökan lämnats in tillsammans träder betänketiden direkt i kraft då ansökan kommit in. Är det den ena partnern som självständigt ansökt om skilsmässa så träder betänketiden i kraft från den dagen då tingsrätten meddelat den andra partnern. När den sex månader långa betänketiden är över bör båda parterna på nytt ansöka om skilsmässa och be om att bli beviljad skilsmässa (Gottberg, 2005, 40-42).

3.1 Vårnaden och umgängesrätt

En vårdnadshavare skall trygga barnets välfärd och utveckling. Beslut om barnets vård, hemort och religion är saker som vårdnadshavaren har rättighet att ta. Efter en skilsmässa bör beslut gällande barnens vårdnad tas. I de flesta fall är båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Föräldrarna tar oftast besluten tillsammans gällande vårdnad men i de fall då föräldrarna inte är överens kan svåra vårdnadstvister uppstå. I dessa fall blir myndigheterna tvungna att blanda sig i och göra en utredning för att kunna bedöma vilken förälder som är mer lämplig att ha vårdnaden. I ungefär sju procent av alla skilsmässor uppstår det vårdnadstvister (Taskinen, 2002, s.18-19).

Det bästa vårdnadsalternativet för barnet är gemensam vårdnad vilket innebär att båda föräldrarna är vårdnadshavare. Gemensam vårdnad ger båda föräldrarna möjlighet att vara lika delaktiga i barnets liv. En skilsmässa skall inte ta bort föräldraskapet ej heller barnets rätt till sina båda föräldrar. Det kan bli jobbigt med gemensam vårdnad i de fall då ena föräldern fortsätter att ta upp gamla problem eller om den ena föräldern har svårigheter med att acceptera den gemensamma vårdnaden och istället försöker få ensam vårdnad. Gemensam vårdnad fungerar bäst då båda föräldrarna tillsammans kan komma överens om beslut gällande barnet. Då gemensam vårdnad inte fungerar kan en s.k. begränsad gemensam vårdnad passa bättre. En begränsad gemensam vårdnad innebär att domstolen kan besluta om hur vårdnadshavarnas arbetsfördelning ser ut. Vilket kan innebära att den vårdnadshavare som barnet bor med får ta alla de beslut som hör till en vårdnadshavare medan den andra får rättighet att begära och få höra om information gällande barnet av olika myndigheter så som av skolan, dagvården och sjukvården. Arbetsfördelningen kan vara en stor hjälp för vårdnadshavarna vid att lösa och förebygga konflikter gällande vårdnadsformen (Taskinen, 2002, s.23-27).

Även om båda föräldrarna skulle vara lämpliga som vårdnadshavare är det i vissa fall mera lämpligt att endast den ena föräldern är vårdnadshavare. Situationer då det kan vara lämpligt är om ena föräldern bor långt borta eller flyttar t.ex. utomlands. Då kan den ena föräldern få ensam vårdnad och det är antingen föräldrarna sinsemellan som bestämmer vem som får vårdnaden eller domstolen (Taskinen, 2002, s.26-27).

I väldigt sällsynta fall där ingendera av föräldrarna anses lämplig som vårdnadshavare kan domstolen anförtro vårdnaden åt en eller flera personer vid sidan om föräldern. Det är föräldrarna eller socialnämnden som kan ansöka om denna form av vårdnad. För att domstolen skall besluta att anförtro vårdnaden behövs väldigt vägande skäl. Vårdnaden kan anförtros till t.ex. fosterföräldrar, den ena förälderns nya partner eller mor- och farföräldrar (Taskinen, 2002, s.23-27).

3.2 Barnets boende

Barnet bor allt oftare växelvis hos sina föräldrar idag. Denna form av boende har under de senaste åren blivit en självklarhet för många, det har i princip blivit en norm. I de fall då barnet endast bor hos den ena föräldern blir oftast relationen till den andra föräldern lidande. Därför finns det en fördel med växelvis boende eftersom barnet då får behålla båda föräldrarna. När föräldrarna väljer växelvis boende är det viktigt att de gör det för barnets skull och inte p.g.a. ekonomiska frågor och för att det skall vara rättvist för båda föräldrarna. Växelvis boende kan lindra barnets upplevelse av skilsmässan eftersom barnet i så fall inte förlorar en förälder, utan får ha båda föräldrarna kvar. Det kan lindra känslan av förlust om barnet turvis får bo hos båda föräldrarna.

Det finns forskning som bevisar att barn inte tar skada av växelvis boende då barn anpassar sig fort till nya situationer. Denna kunskap motbevisar argumentet mot växelvis boende som anser att barnet behöver en trygg bas och ett fast hem där de bor och att barn blir förvirrade av att byta hem varannan vecka (Alfvén & Hofstén, 2004,s.106-109).

4 Familjerelationer

En familj består i de flesta fall av en mamma, en pappa och deras barn, den så kallade kärnfamiljen. För en del människor förknippas familj med positiva känslor men för en del människor kan det väcka ångestkänslor. Dessa olika känslor kan tolkas som olika former av familjeband (Jallinoja, 1990, s.6-8).

Familjen kan betraktas som en kultur. Inom familjen formar man nya familjetraditioner. Familjen bestämmer hur olika högtider firas samt hur familjens vardagsvanor ser ut. De traditioner en familj haft under barnets barndom sätter djupa spår hos barnet. Barnet kommer ihåg dessa traditioner ännu som vuxen och värdesätter dem högt.

I nya parförhållanden är det en vanlig orsak till stridigheter då båda i förhållandet vill hålla fast vid de traditioner de haft i sitt barndomshem.

Alla familjer är olika och de flesta familjer har sina fasader och sin stolthet. Det att en familjemedlem känner stolthet innebär inte att de anser att deras familj är bättre än någon annans familj. En människa kan känna stolthet även om familjens relationer eller situation är dålig (Enwall, 2005, s.186-186).

En del föräldrar säger att de håller ihop för barnens skull, men detta är kanske inte alltid ett förnuftigt val. Barnen kan läsa av spänningar i familjen och märker om allting inte står rätt till. Många barn känner på förhand av att föräldrarna kommer att skilja sig. Det tär på föräldrarnas välmående att leva i ett dysfunktionellt äktenskap och om föräldrarna mår dåligt klarar de inte heller av att ge barnen den uppmärksamhet och kärlek som barnen behöver. Det är m.a.o. bättre att skilja sig än att leva i ett dysfunktionellt äktenskap som gör mera skada än gott även om tanken att hålla ihop för barnens skull är god (Alfvén & Hofsten, 2004, s.166-167).

4.1 Familjemönster

Barn tar efter och lär sig av sina föräldrar hur de skall reagera i olika situationer. I vissa familjer kan det vara naturligt att uppföra sig högljutt när någonting går fel medan det i andra familjer kanske inte är tillåtet att visa besvikelse och därför tvingas barnet att förtränga det ledsamma. Det är inte bara föräldrarnas beteende i särskilda situationer som påverkar barnet, utan även föräldrarnas personlighet, deras sätt att hantera livet och hur föräldrarna associerar sig sitt barn. För barn spelar det stor betydelse hur mycket tid och uppmärksamhet föräldrarna ger barnet och hur de ger den. När barnen är i sju till tolv års ålder har föräldrarna den optimala chansen att påverka barnen och skapa goda och visa normer hos barnen. I den åldern är det möjligt att på basen av barnets beteende lära sig hurudana värderingar och intressen föräldrarna har. (Mireau, 1996, s.104)

4.2 Syskon

Vid skilsmässa delar man väldigt sällan på syskon. Oberoende om syskonen strider mycket och är väldigt olika som personer så kan det vara en trygghet att syskonen får ha varandra vid en skilsmässa. Ibland vill föräldrar dela på syskon för att det skall vara rättvist för båda föräldrarna men det skulle vara väldigt orättvist för syskonen, eftersom det oftast är bäst för syskonen att få bo med varandra. Givetvis kan det ibland finnas goda skäl till att dela på syskon. I vissa fall kan syskonen verkligen vara så olika att de mår bättre av att bo ifrån varandra. Det kan också vara bra för barnet att emellanåt ha mamma och turvis pappa för sig själv (Alfvén & Hofsten, 2004, s.105-106).

I vissa familjer har det före skilsmässotiden blivit så att flickan är mammas flicka och pojken pappas pojke, men det kan också vara andra vägen. I dessa familjer kan det vid skilsmässa kännas helt naturligt att ena barnet flyttar med mamma och andra med pappa. De flesta föräldrar vill ju helst bo med båda barnen men ibland splittras det på barnen för att det skall vara rättvist och att den ena inte skall få mera än de andra. Det är viktigt att komma ihåg att valet även påverkar barnet och därmed kan föräldrarna inte endast tänka på vad som är rättvist för dem utan de måste fundera på vad som är bäst för barnet. Om föräldrarna tillsammans har svårt att besluta var barnen skall bo och ingen av dem vill ge efter så kan det för barnen vara bättre att splittra på syskonen än att ge sig i en tung vårdnadstvist som kan skada föräldrarelationerna (Öberg & Öberg, 1987, s 126-128)

4.3 Familjeförhållanden

Barns och ungdomars känslomässiga välmående påverkas starkt av hur familjeförhållandena ser ut. Det gör stor skada hos ett barn att leva med ständiga konflikter och bråk inom familjen. Vid undersökning har det kommit fram att det finns tydliga skillnader i hälsan mellan barn vars föräldrar är skilda och barn vars föräldrar inte är skilda. Dåliga familjeförhållanden är en av de vanligaste orsakerna till barns och ungdomars depressivitet (Nilzon, 1999, s.137).

När en familj splittras orsakar det oftast någon form av kris hos familjemedlemmarna. Detta sker även om orsaken till splittringen inte är skilsmässa. Det beror på att under årens lopp så har en bindning formats mellan familjemedlemmarna och bindningen har blivit en del av familjemedlemmarnas identitet. Alla som hör till familjen har en stor påverkan på det egna jaget. De människor som har denna känsla väldigt starkt gör allt de bara kan för att hålla ihop familjen (Jallinoja, 1990, s. 60-61).

Skilsmässa innebär en ny era för alla i familjen. Familjemedlemmarnas relationer kan förändras både mot det bättre och sämre. I de flesta familjer har det funnits en arbetsfördelning över de olika vardagssysslorna medvetet eller omedveten. I många familjer har mamma kanske varit den som tagit hand om barnen under dagarna medan pappan arbetat och jobbat på sin karriär. När familjen genomgått en skilsmässa kan allting bli annorlunda. Det är inte ovanligt att pappor efter en skilsmässa är mycket mer delaktiga i barnets liv än vad de varit då de bott tillsammans med barnen hela tiden. Detta är positivt för barnet då det kan innebära att barnet har två föräldrar som de har nära relationer med istället för att bara ha en nära relation till den ena föräldern (Alfvén & Hofsten, 2004, 78-80).

5 Kommunikation

5.1 Strida inför barnen

Vid en skilsmässa blir det ofta en del stridigheter och bråk då föräldrarna är förtvivlade, ledsna och i chock. I de flesta fall hamnar barnen vittna när föräldrarna bråkar. Barn skall inte bli tvungna att höra på bråk där föräldrarna använder väldigt fula ord mot varandra men eftersom bråk är en del av verkligheten så skall föräldrarna inte dölja att de strider. För barnet inser ändå att mamma och pappa är osams så om föräldrarna inte strider så förstår barnet inte varför de ändå skall skilja sig. I de familjer där föräldrarna stridigt mycket om barnets uppfostran under skilsmässotiden så kan barn tro att det är deras fel. Barn är duktiga på att känna av spänningar inom familjen och tyda kroppsspråk. Även spädbarn kan känna att någonting är på tok inom familjen. Barn i lek- och skolåldern mår bäst av att få höra sanningen om familjens situation.

Om barnet inte fått höra sanningen så börjar barnets fantasi att bygga upp förklaringar till varför spänning råder i familjen. Den förklaring som barnets tankar formar är ofta värre än sanningen och kan leda till att barnet känner skuld. Det är värre för barnet att misstänka att något är på tok än att veta att det är på tok. Det är viktigt att komma ihåg att barnen inte skall användas som vapen i föräldrarnas bråk (Alfvén & Hofsten, 2004, s.34 ; Arajärvi & Koski, 1989, 30-31).

5.2 Berätta för barnen

Det är väldigt tungt och svårt för föräldrarna att berätta åt barnen att de skall skilja sig. Det är ändå bättre att berätta om skilsmässan så fort som möjligt åt barnen eftersom barnen känner på sig när allting inte är bra och det kan orsaka en känsla av otrygghet. När föräldrarna skall berätta om skilsmässan åt barnen är det bäst att båda föräldrarna berättar om det tillsammans utan att strida. Då föräldrarna berättar tillsammans så undviker de eventuella svartmålningar av varandra som kan ske om den ena föräldern berättar, t.ex. ”Det kommer att flytta en ny kvinna hit, så pappa har kastat ut mig”. Svartmålningar förvirrar barnet och sätter barnet i en orättvis situation. Är det så att endast ena föräldern vill skilja sig skall föräldrarna säga det åt barnen. Det är viktigt att barnen får veta en orsak till varför föräldrarna skall skilja sig. Barn skall inte behöva höra detaljer om eventuell otrohet men om skilsmässan sker p.g.a. otrohet kan föräldrarna förklara att den ena föräldern hittat någon ny. Får barnen inte veta varför föräldrarna skiljer sig så lägger barnet skulden på sig själv. Barnet kan då tro att om hon skulle ha varit snällare eller städat mera så skulle mamma och pappa ännu vara tillsammans och glada. Det är viktigt att säga åt barnet att mamma och pappa skiljer sig från varandra och inte från barnet. Det kan vara bra att upprepa det för barnet (Alfvén & Hofsten, 2004, 29-34 ; Öberg & Öberg, 1987, 62-65).

När föräldrarna berättar om skilsmässan till barnen är det viktigt att de förklarar åt barnen hur detta kommer påverka barnets liv efter skilsmässan. Det är viktigt att komma ihåg att en skilsmässa ändrar barnets liv totalt och får inte barnet någon vetenskap om vad som kommer ske de närmaste månaderna så kan ovissheten leda till ångest. Barn kan tro att den förälder som flyttar bort kommer försvinna totalt och att de aldrig mera kommer träffas (Öberg & Öberg, 1987, s. 64-65).

6 Tonåringar och barn

När ett barns föräldrar skiljer sig är det många faktorer som påverkar barnets upplevelser av skilsmässan samt deras reaktion. En stor bidragande faktor är barnets ålder. Föräldrarnas skilsmässa kan vara tung att hantera för både tonåringar och barn. Det är vanligt att de reagerar med både ilska och chock. Föräldrar kan ofta bli chockade över barnets och tonåringens reaktion, då de inte kunnat föreställa sig hur de skulle reagera. En del föräldrar förväntar sig att en tonåring skall förstå, då de redan själv börjar vara stora och småningom på väg att flytta hemifrån. Föräldrarna kan inbilla sig att tonåringen är mognare än vad hon är. De kan anse att tonåringen är kapabel att ta ena föräldrarnas parti och tro att det är bra för tonåringen att veta allt illa den andra föräldern gjort. Det är givetvis inte bra för en tonåring att lyssna på den ena föräldrarnas svartmålning av den andra föräldern och eventuellt bli påverkad av den ena föräldrarnas åsikter men med tiden brukar tonåringen utveckla en egen bild av föräldrarna. För de yngre barnen kan det vara lättare att komma igenom en skilsmässa utan att förstå och veta allting om skilsmässan (Taskinen, 2002, s.12 ; Wennberg & Wennberg, 2002, s.186).

6.1 Tonåringar

I tonårsåldern vill barnen mest vara med sina vänner och ha det roligt. Därför kan umgängesavtal kännas väldigt jobbigt för en tonåring. Eftersom en del tonåringar väntar hela veckan på att det skall bli veckoslut så att de får ha det roligt med vännerna så känns det inte alltid roligt för en tonåring att åka till den andra föräldern hela helgen. De flesta tonåringar med skilda föräldrar har någon gång upplevt konflikten att antingen såra föräldern och istället ha det roligt med vännerna eller att göra föräldern glad och önska att man istället var och hade det kul med vännerna. De tonåringar vars föräldrar har delad vårdnad upplever inte denna konflikt på samma sätt eftersom de inte måste offra någonting då de får leva med den andra föräldern även under vardagen så de kan fara ut med vännerna på helgen utan att ha dåligt samvete. Det gäller för föräldrarna att inse att de inte är lika intressanta för tonåringen mera (Öberg & Öberg, 1987, s 79-81).

Föräldrarna har inte ett så starkt inflytande på sin tonårings personlighets utveckling som de kanske tror. Tonåringens personlighet och beteende påverkas mera av jämnåriga vänner. Föräldrarna lär tonåringar hur man skall bete sig hemma, men då tonåringen är utanför hemmet är det jämnåriga vänner som har större makt över tonåringens utveckling (Erling & Hwang, 2001).

I början av tonåren sker det många stora förändringar i kroppen. Det sker emotionella förändringar, tankemässigt och kroppen förändras fysiskt. Under denna tid har familjerelationerna och övriga viktiga livshändelser stor påverkan på tonåringens psykiska välmående. De vanligaste psykiska problemen som vuxna har, formas oftast i tonårsåldern. Föräldrarnas skilsmässa är en händelse som kan orsaka stora psykiska problem för en tonåring (Nilzon, 1999, s.137).

6.2 Beslut

Föräldrarna bör diskutera med barnet innan de tar ett beslut gällande vårdnaden och barnets boende efter skilsmässan om det är möjligt i hänsyn till barnets ålder och mognad. Barnets önskemål skall tas i beaktan av föräldrarna vid beslutstagandet. Det finns ingen fast åldersgräns för när barnet själv får bestämma och vara delaktig i beslutet. Tanken är att barnets åsikt alltid skall frågas, visserligen har barnet rätt att inte kommentera eller ge en åsikt. I de fall där barnet inte vill säga någonting skall föräldrarna respektera det och inte försöka pressa barnet att ta ett beslut. Det finns ingen lagparagraf som säger vilken betydelse barnets åsikt har vid beslutstagandet. Föräldrarna skall ta barnets åsikt i beaktan men kan göra ett beslut emot barnets vilja och åsikt, även om det gäller tonåringar. I de fall då beslutet går emot barnets önskan så skall föräldrarna förklara deras val på ett sätt som barnet kan förstå. Föräldrarnas osäkerhet kan leda till att de försöker påverka barnets beslut om barnet själv skall bestämma var hon vill bo.

För ett barn kan det vara väldigt svårt att säga att barnet hellre vill bo hos endera föräldern eller att det inte är någon skillnad vem barnet bor hos. Det är viktigt att förklara särskilt till de yngre barnen som är under tolv år att de inte skall tro att det är upp till dem att besluta om vårdnadsfrågan. Det är onödigt stress för barn som redan tagit skada av föräldrarnas skilsmässa. Barn skall inte behöva ta någons sida och fundera vem som är bättre förälder (Wennberg & Wennberg, 2002, s. 190 ; Litmala, 2002, 72-72).

7 Stöd från andra

Vid en skilsmässa är det vanligt att föräldrarnas förmåga att vara en förälder tillfälligt är nedsatt p.g.a. den kris som pågår. Under denna tid är det bra om barnet har ett brett socialt nätverk samt goda relationer till övriga familje- samt släktmedlemmar som kan ge barnet stöd och trygghet. Det kan vara mor- och farföräldrar, barnets lärare, faster eller moster samt granne som tar rollen som den trygga vuxna som ser barnet och barnets behov under den tid då föräldrarna är för svaga. Barnet söker en vuxen som är snäll och intresserad av barnet. Vid dessa situationer är det den vuxnas uppgift att förmedla barnet känslan att de förstår barnet (Poijula, 2007, 148-150).

Ett barn med goda sociala kompetenser har större förmåga att klara sig och att anpassa sig till förändringar både hemma och i skolan. Barnet som kan samspeka med andra människor utvecklar en stresstålighet och kan bättre kompensera eventuella brister de har på andra områden i livet. Det kan medföra sociala- samt emotionella problem för ett barn om de har bristfälliga sociala förmågor (Poijula, 2007, 154).

Vid en skilsmässa brukar syskon oftast komma närmare varandra och finna stöd av varandra. I de fall då det inte sker och barnet istället reagerar väldigt aggressivt på föräldrarnas skilsmässa och strider mycket med syskonen så kan barnet behöva professionell hjälp. Det kan lugna barnet att ha bra relationer till mor- och farföräldrarna och med övrig släkt. Därför är det viktigt att föräldrarna uppmuntrar barnet att hålla kontakt till båda föräldrarnas släkt. Ett viktigt stöd för barn som genomgår något tungt och traumatisk är stödet från vännerna. Vännernas betydelse har blivit starkare för dagens generation av ungdomar och barn. Nuförtiden är det inte underligt att se på vänner som familj.

Det kan för barnet vara skönt att få prata med en vän som gått igenom likadana händelser. Eftersom skilsmässor är ofta förekommande så är det inte omöjligt att barnet har vänner vars föräldrar också har skilt sig. Tillsammans med dessa vänner kan barnet dela med sig av sina erfarenheter och de kan stöda varandra (Poijula, 2007, s. 241-242).

Alla barn har inte nära vänner att vända sig till och även om de har goda vänner så kanske vännerna inte förstår vad barnet går igenom. Då kan barnet vända sig till familjerådgivningen. Familjerådgivningen erbjuder i en del kommuner stödgrupper för barn som upplevt sina föräldrars skilsmässa. Stödgrupper hjälper barnet att inse att de finns flera barn som genomgått samma sak och att de inte är ensamma. Det stöd barnet får av stödgruppen kan stärka barnets självkänsla och sociala kunskaper. (Poijula, 2007, s. 241-242).

8 Efterspel

De flesta barn vill inte att föräldrarna skall skilja sig oberoende hur dåligt det är mellan mamma och pappa. Är föräldrarna skilda så fantiserar barnen att föräldrarna skall bli tillsammans igen. Det är väldigt viktigt att barnet efter en skilsmässa får behålla sin egen relation till båda föräldrarna. Det är inte själva skilsmässan som skadar barnet utan det är hur föräldrarna sköter skilsmässan som kan orsaka skada (Wennberg & Wennberg, 2002, s. 198).

8.1 Anpassning till den nya vardagen

För att barn skall anpassa sig så bra som möjligt efter skilsmässan är det viktigt att barn har regelbundna och goda kontakter med båda föräldrarna. Det är också viktigt för barns anpassande att föräldrarna kan lägga ner stridsyxan med den före detta partnern och samarbeta vid saker som angår barnet. Barn förstår mera än föräldrarna tror och barnen kan känna av föräldrarnas smärta och sorg. Därför kan barn då de varit på visit hos pappa säga åt mamma att det var tråkigt hos pappa för att omedvetet få mamma på bättre humör genom att få henne att tro att barnet inte trivs hos pappan.

Inombords sprudlar barnet kanske av iver över att få berätta åt mamma hur roligt barnet haft med pappa och vad de gjort för roligt. I vissa fall kan det givetvis stämma att barnet haft det tråkigt (Wennberg & Wennberg, 2002, s. 188-189).

Det är vanligare att papporna tappar kontakten till sina barn efter en skilsmässa än att mamman tappar den. Den vanligaste orsaken till att pappor ofta tappar kontakten till barnen är att de inte vill ha någon kontakt med sin exfru. Exfrun bygger upp en mur mellan barnet och pappan och säger upp kontakten med exmannen. Det är vanligt att det sker och det skapar stora problem. Mamman anser oftast att pappan inte tar ansvar och pappan anser att mamman försöker styra och kontrollera honom och hans föräldraskap. I familjen där pappan har skött ekonomin och mamman har tagit hand om barnen är det vanligt att dessa klagomål mot varandra dyker upp efter en skilsmässa. Många pappor som har gett upp relationen till barnen tror att barnen har det bättre utan dem och de tror att barnen inte bryr sig om dem. Många män blir psykiskt och fysiskt sjuka efter en skilsmässa, de börjar supa och vanvårda sig själva. Den största orsaken till deras beteende är att de tappat kontakten till sina barn. Mammor har en tendens att låta sina aggressioner mot exmannen styra sitt beteende. Mamman kan använda barnen som vapen då de vill straffa och förstöra för exmannen. De veckoslut som barnen skall till pappa blir barnen plötsligt sjuka och kan inte åka iväg, även om de egentligen är friska. Mamman förstår inte att hon inte straffar enbart pappan utan hon straffar även barnen. Barnen kan läsa igenom mammans spel och de förstår inte varför mamma ljuger åt pappa att de skulle vara sjuka. Barn tar skada av att höra föräldrar prata illa eller förnedrande om varandra (Wennberg & Wennberg, 2002, s. 195-197).

Efter en skilsmässa försöker föräldrar ibland bli kompis med barnet för att gottgöra allt bråk som ägt rum p.g.a. skilsmässan. Föräldrar har sin vuxna roll och till den rollen hör det inte att vara kompis med sitt barn. Det kan kännas som det rätta att göra just då, men för barnets utveckling och upplevelser är det inte optimalt att föräldrarna är ens kompis. I många fall inbillar föräldrarna sig att barnet behöver extra mycket trygghet efter skilsmässan och låter barnet därför sova bredvid dem i sängen. Sanningen är att det oftast är föräldern själv som söker trygghet (Wennberg & Wennberg, 2002, 189-190).

För barnets identitetsutveckling är det viktigt att ha föräldern av samma kön i sin närhet. Pojkbarn behöver pappa och flickor behöver mamma. I de fall då föräldrarna kan hålla emot sina aggressioner på expartnern och istället inse att barnet behöver den andra föräldern så kan många skador undvikas (Wennberg & Wennberg, 2002, s.198-199).

8.2 Skuldkänslor

För att en skuld känsla skall bli till inom en människa krävs det alltid en provokation. Provokationen är inte tillräcklig för att skuldkänslan skall formas. Det krävs att händelsen har personlig betydelse för den person som känner skuld. Personen bör också anse att hon har gjort fel, även om det bara är den personen som anser det och alla andra tycker personen gjort rätt. Vid en skilsmässa är detta ofta förekommande bland barn. Barn kan känna sig provocerade av föräldrarnas begäran att välja mellan föräldrarna. Detta val har personlig betydelse för barnet. När barnet väljer ena föräldern så känner barnet att hon gjort fel och skuldkänslan uppstår (Nilzon, 1999, s. 60-61).

Det är viktigt att barn känner att det är tryggt och tillåtet att tycka om båda föräldrarna. I boken *Bortom nöd och lust* av Wennberg & Wennberg (2002) tar psykologen Karen Breunig upp tre viktiga problem som föräldrar bör vara medvetna om samt hur föräldrarna skall hantera problemen.

1. Barn kan bli rädda och tro att de inte får älska båda föräldrarna mera.
2. Barn kan gå omkring och inbilla sig att föräldrarna skall bli tillsammans igen.
3. Barn tar känslomässig skada av för mycket bråk och stridigheter i familjen även om det inte är riktat mot dem.

De flesta föräldrar vet att barnen inte mår bra av deras aggressionsutbrott. Föräldrar inser att de gör fel när de märker att barnet bevittnat deras utbrott. Det leder till ett behov att berättiga sin handling och skylla det på den andra föräldern. Föräldern kan tro att genom att förklara hur dum den andra föräldern är kommer barnet ge förlåtelse och inte ta någon skada.

Det leder till mera smärta för barnet eftersom barnet först måste lyssna på föräldrarnas gräl och sedan hamnar barnet lyssna på när de ena föräldern pratar illa om den andra föräldern (Wennberg & Wennberg, 2002, s. 192-193).

8.3 Resiliens

Det finns barn som verkar komma igenom även de svåraste problem och motgångar utan något problem, samtidigt som det finns barn som har svårigheter att klara av även de minsta motgångar. Det är barnets resiliens som påverkar detta. Ordet resiliens betyder god psykosocial funktion hos barn trots att de upplevt kriser och varit i hotande omgivningar. Enklare sagt kan man säga att det handlar om att man kan fungera normalt trots att man levt under onormala förhållanden, m.a.o. förhållanden som utsatt barnet för risk och hot. Resiliens uppvisar de barn som lyckats trots förekomsten av stora påfrestningar och risk. Genom en samverkan mellan barnets personliga egenskaper samt egenskaper i den omgivande miljön kan resiliens uppnås (Borge, 2005, s. 9-12).

När en skilsmässa sker så medför den både död och förlust. Familjen dör och man förlorar de förväntningar man haft på livet. Det som skiljer sorgen efter en skilsmässa till sorgen då någon människa dött är att det inte finns en kropp att sörja eller någon sorg ceremoni. Därför blir sorgen som följer en separation invecklad (Jewett Jarrat, 1994, 39-40)

I de flesta fall klarar barnen sig bra efter en skilsmässa. Det finns forskning som visar att barn vars föräldrar är skilda utvecklas sämre socialt och har fler psykiska problem än barn vars föräldrar ännu är gifta. De skilda föräldrarnas barn har ofta sämre kontakt med sina föräldrar och nedsatt fysisk hälsa. Barn som upplevt föräldrarnas skilsmässa anses ha större svårigheter i skolan och slutar oftast skolgången tidigare än andra barn och ungdomar. Dessa påståenden stämmer bara in på en del av skilsmässobarnen. En skilsmässa behöver inte föra med sig men för livet åt barnet. (Alfvén & Hofsten, 2004, 166).

9 Sammanfattning av teoridelen

Jag har i teoridelen av detta lärdomsprov beskrivit vad som kan påverka barnets upplevelser av sina föräldrars skilsmässa och hur de olika upplevelserna kan se ut. Jag har skrivit att det inte är själva skilsmässan som barnet kan ta skada av, utan det är tiden före och tiden efter skilsmässan. Barnets ålder, sociala nätverk samt deras relation och kontakt till föräldrarna påverkar barnets upplevelse av skilsmässan. En stor vikt ligger på hur bra föräldrarna kommer överens, om de strider mycket och hur de hanterar skilsmässan. Ett barn mår inte bra av att bo under ständig konflikt och oro. Därför är det inte bra att föräldrar håller ihop för barnets skull. Det är värre för barnet att föräldrarna håller ihop och mår dåligt samt strider mycket än att föräldrarna skiljer sig och efter en tid blir hoppeligen glada igen.

Under skilsmässotiden behöver barnet stöd och trygghet. Syskon fungerar oftast som ett stöd till varandra då familjen genomgår en skilsmässa. Även andra släktingar, vänner och trygga vuxna kan finnas där som stöd för barnet då barnets föräldrar inte mår tillräckligt bra för att ge barnet allt det stöd och den kärlek barnet behöver. Barn som har goda sociala kompetenser och ett bra socialt nätverk har en större förmåga att anpassa sig till förändringar.

10 Empirisk del

I denna undersökning jag gjort har jag valt att fokusera mig på barnens upplevelser av föräldrarnas skilsmässa. Jag har valt att fokusera mig på barn som varit kring grundskoleåldern då föräldrarnas skilsmässa ägt rum.

10.1 Undersökningsgrupp

Jag har valt att i denna undersökning koncentrera mig på personer som är i 20-25 års ålder och som var i grundskoleålder då deras föräldrar skilde sig. Jag har inte varit hård med gränserna, därför har jag även godkänt en person som var sex år och gick i förskolan då hennes föräldrar skilde sig.

10.2 Metod

En skilsmässa medför ofta en stor sorg för barn och jag är medveten om att det för respondenten kan vara ett tungt och känsligt ämne att öppna sig om. Jag har varit mån om att välja en undersökningsmetod som skulle få respondenten att känna sig bekväm och trygg. Därför har jag valt att använda mig av kvalitativa intervjuer i denna undersökning. En kvalitativ intervju fördel är att den påminner om en vardaglig och vanlig diskussion. Vid denna intervjuform styr forskaren respondenterna mindre än vid någon annan intervjuform, istället försöker forskaren få respondenten att inverka på samtalsförloppet. Det är viktigt att forskaren försäkras sig om och håller reda på att man får svar på de frågor man vill föra fram. Den kvalitativa intervjun innebär att man använder enkla och direkta frågor som sedan får längre och innehållsrika svar. (Trost, 2010, 25 ; Holme & Solvang, 1997, 99).

När man vill undersöka upplevelser och känslor så är den kvalitativa intervjun en passande metod. Vid en intervju har forskaren möjlighet att observera känslor, språkbruk och det som inte blir sagt av den intervjuade. Forskaren får en helhetsbild av hur den intervjuade tänker (Ahme & Svensson, 2011, 56).

Intervjusituationen kan vara väldigt krävande både för forskaren och den intervjuade. Det krävs att forskaren har en förmåga att sätta sig in i den intervjuades situation och förstår den. Forskaren får inte försöka styra den intervjuades svar. För den som blir intervjuad är det krävande att tvingas förklara och argumentera för sina åsikter och upplevelser istället för att bara sätta ett kryss i en ruta. Undersökningssituationen blir värdefull för både forskaren och den intervjuade om det formas tillit mellan forskaren och den intervjuade (Holme & Solvang, 1997, 105-).

10.3 Tillvägagångssätt

När jag hade valt att intervju barn som varit i grundskoleålder då skilsmässan ägt rum började jag söka personer som passade in i profilen. Jag kontaktade vänner och bekanta för att se ifall någon av dem passade in i profilen och ville ställa upp. Jag ansåg att människor som var bekanta skulle känna sig bekvämare med mig och diskussionen skulle flyta på bättre vid intervjutillfället. För alla personer som jag frågade presenterade jag mig själv och mitt arbete. Jag förklarade att arbetet är anonymt och konfidentiellt. Trost (2010, s. 61) skriver att det är viktigt att man redan vid första kontakten och vid intervjun påpekar att allting man talar om är konfidentiellt, därför upplyste jag upplyste personerna även vid intervjuerna om intervjuens konfidentiellitet.

Jag fick tag på tre personer som var i åldern 13 -16 år då skilsmässan ägde rum, en person som var nio samt en som var 12 år. Efter att jag fått deras godkännande så bokade vi tid för intervju. Intervjuerna ägde rum inom december månad. Tre av intervjuerna höll vi i min lägenhet eftersom vi där kunde vara ensamma och i lugn och ro. De återstående två intervjuer ägde rum i respondenternas egna hem.

Eftersom det är väldigt krävande att prata, lyssna och föra anteckningar samtidigt har jag valt att använda mig av bandspelare för att samla in materialet. Jag har undvikit att anteckna något desto mera eftersom antecknandet kan göra den intervjuade nervös (Jacobsen, 1993, 189).

10.4 Bearbetning och val av analys

Vid redigeringsarbetet är det möjligt att göra förbättringar i en intervju men möjligheterna är begränsade och inga märkvärdiga förändringar kan göras. Därför är det nödvändigt att man har ett bra grundmaterial. Det finns därför grund till att under intervjuprocessen inte fundera på att intervjuerna skall redigeras efteråt. Istället kan intervjuerna göras som om de direkt skulle vara färdigt redigerade. Redigeringsarbetet innebär att man väljer ut, förstärker och klargör råmaterialet för att få en stramare och mer sammanhängande struktur. Det svåra med att redigera är att klara av att ta bort eventuella delar eller material som är intressanta men inte relevanta för undersökningen. Människor talar inte som de skriver och texten skulle i princip bli oläsbar om man skulle skriva ner exakt det som sägs. När en människa talar så förmedlas största delen av innehållet via tonfall, tempo och rytm. I princip färdigställer man det som den intervjuade inte har sagt men kunde ha sagt om han talat skriftspråk och hela tiden hållit sig till saken. Vid redigering är det tillåtet att ta bort material, men det är förbjudet att lägga till eller ändra på något (Jacobsen, 1993, s. 198-200).

Det är viktigt att bearbeta forskningsmaterialet för att materialet skall kunna användas, förstås och beskrivas av andra än forskaren själv. Jag kommer att analysera forskningsmaterialet från mina intervjuer med hjälp av en metod som är delad i tre faser. Den första fasen är bekantgörandefasen. Vid denna fas kommer jag transkribera intervjuerna och läsa igenom dem för att få en första känsla av dem. Fas två är tolkningsfasen. Vid denna fas kommer jag att tolka resultaten och intervjuerna för att få en djupare förståelse. Vid den tredje och sista fasen kommer jag att framställa en analys av resultaten (Dahlberg, 1993, s. 190).

11 Resultat och tolkning

I detta kapitel kommer jag att redogöra för de resultat som min undersökning gav. För att ge en så tydlig och autentisk bild som möjligt av min undersökning så kommer jag presentera en del citat från intervjuerna.

Eftersom jag använt mig av den kvalitativa metoden så kommer jag redovisa resultaten i textform och inte använda mig av tabeller och figurer. När jag använder mig av begreppet yngsta respondenten menar jag den respondent som var yngst av dem alla då hennes föräldrar skilde sig.

För att göra det enklare att följa med i resultatbeskrivningen har jag gett alla respondenter ett alias som jag kommer använda genom hela redovisningen.

- Första respondenten var 15 år då hennes föräldrar slutligen skilde sig. Hon har inga syskon.
- Den andra respondenten var 13 år då hans föräldrar skilde sig. Han har en halvbror.
- Den mellersta respondenten var 11 år då hennes föräldrar skilde sig. Hon har en lillebror.
- Den yngsta respondenten var 6 år då hennes föräldrar skilde sig. Hon har två halvsyskon.
- Den sista respondenten var 14 år då hennes föräldrar skilde sig. Hon har tre syskon.

I början av intervjun ville jag veta om respondenterna hade haft en nära relation till sina föräldrar före skilsmässan ägde rum. De flesta ansåg att deras relation till föräldrarna hade varit riktigt bra och normal. Hälften av respondenterna framhävde mest den goda relationen till mamma. Den sista respondenten hade inte haft en bra relation med pappan före skilsmässan.

Relationen till sina syskon kommenterade respondenterna som helt okej eller väldigt bra. Den första respondenten förklarade att hon önskar att hon hade haft något syskon. Hon tror att hennes upplevelser av föräldrarnas skilsmässa skulle sett annorlunda ut i så fall.

Den andra respondenten anser att hans relation till sin halvbror var riktigt bra och att de aldrig bråkade något desto mera. Den mellersta respondenten förklarade att hennes bror är hennes bästa vän och under tiden föräldrarna hade mycket problem var det tack vare honom hon orkade. Den yngsta respondenten ansåg att de var som syskon brukar vara. Den sista respondenten berättade att hon alltid haft en väldigt bra relation med alla sina syskon.

”Till morsan hade jag nog en bra relation, morsan har alltid liksom varit den där ryggraden i familjen. Hon har tagit ansvaret, farsan har mest arbetat och på de sättet.”

”..vi har alltid haft det roligt tillsammans och stöttat varandra. Han har alltid sett upp till mig, men kanske inte lika mycket nu när han själv blivit äldre.”

11. 1 Beskedet om skilsmässa

Det är vanligt att föräldrar tror att barn inte förstår vad som pågår, men barnen förstår mycket mer än vad föräldrarna tror. Det kom fram att ingen av respondenterna ansåg att föräldrarnas skilsmässa hade varit en överraskning. Respondenterna förklarade att de på basen av föräldrarnas kroppsspråk och tonläge fick en känsla av att någonting var på gång. Den första respondentens föräldrar hade i sju år pratat om att skilja sig så för henne var skilsmässan ingen överraskning. Den andra respondenten förklarade att föräldrarna aldrig hade diskuterat att skilja sig förrän de plötsligt skilde sig, så en liten överraskning var det nog för honom, men samtidigt hade han nog märkt att föräldrarnas förhållande inte var så bra. Den mellersta respondenten ansåg att skilsmässan inte var en överraskning men hon hade önskat att hennes föräldrar skulle ha diskuterat med henne tidigare om vad som var på gång. Den yngsta respondenten berättade att skilsmässan inte var en överraskning och att hon som liten brukade ropa att föräldrarna borde skilja sig. Den sista respondenten förklarade att hon inte var överraskad av föräldrarnas skilsmässa eftersom pappan bara var hemma på helgerna och de stred ganska mycket. Sedan berättade hennes mamma för henne att hon funderade på skilsmässa.

”Nej dom hade pratat om att skilja sig sedan jag var sju år. Så började väl skilsmässan sättas igång när jag var 14 år och jag var 15 år då dom skilde sig, så jag visste ju nog vad som var på gång.”

”..vid ett tillfälle frågade jag mamma rakt ut om de skulle skiljas och hon svarade jag vet inte. Det var inte riktigt det svar jag hade hoppats på. Jag ville ju att hon skulle säga nej det här tar vi oss igenom.”

”..de hade nog aldrig pratat om det före det hände, det hände bara mitt i allt.”

I teoridelens kapitel 5.2, Berätta åt barnet tas det upp att det bästa för barnet är att föräldrarna tillsammans berättar om beslutet att skilja sig. I de fall då föräldrarna inte berättar tillsammans finns risken att den ena föräldern formulerar sig på ett sätt som gynnar honom eller henne. Det ger även föräldrarna möjligheten att försäkra barnet om att de båda älskar barnet. Tre av respondenterna berättade att deras föräldrar berättat om beslutet tillsammans. Den första respondenten förklarade att hennes föräldrar sade så många gånger att de skulle skilja sig och att det därför var svårt att minnas den slutliga gången. Hon minns att föräldrarna berättade tillsammans. Den andra respondenten beskrev hur hans mamma ensam gav beskedet eftersom pappan hade farit iväg och därför skulle de skilja sig. Den mellersta respondenten berättade att hon väldigt bra kunde komma ihåg den stund då hennes föräldrar berättade att de skulle skilja sig. Hennes föräldrar hade bett henne och hennes bror att sluta med vad de gjorde och samla sig i vardagsrummet där de sedan gav beskedet. Den yngsta respondenten kom inte så bra ihåg hur föräldrarna berättade att de skulle skilja sig men hon minns att de berättade tillsammans att de skulle skilja sig. Den sista respondenten förklarade att det aldrig var en diskussion att de skulle skilja sig, pappan slutade bara komma hem på helgerna och då berättade hennes mamma att de skulle skilja sig.

”.. så berättade mamma att ja, farsan ha flyttat iväg. Farsan sade inget, han ringde en månad efter att det hade hänt”.

”..det var mamma som berättade för pappa verkade inte få något ord ur sig. Det var första gången jag såg pappa ha tårar i ögonen”

Alla barns reaktioner och känslor då de fått beskedet att föräldrarna skall skilja sig kan variera en del. De två respondenter som var 15 år och 13 år då skilsmässan ägde rum beskrev att de kände sig apatiska och likgiltiga till beskedet medan de yngre respondenterna förklarade att de kände sig arga och ledsna. Barns största dröm är oftast att föräldrarna skall bli tillsammans igen, vilket förklarar den arga och ledsna reaktionen. Den första respondenten berättade att hon mest blev apatisk och tom. Den mellersta respondenten förklarade att han inte brydde sig om beskedet desto mera, eftersom han inte ansåg att det var någon förlust att pappa for iväg. Den mellersta respondenten förklarade att hon blev mest arg och att hon under den stunden endast kände ilska. Den yngsta respondenten berättade att hon blev ledsen men samtidigt lättad över att inte behöva lyssna på då föräldrarna grälar mera. Den sista respondenten ansåg att det var skönt att hennes föräldrar skilde sig att det kändes som en lättnad att inte behöva höra på deras onödiga gräl mera.

”..min bror sade jahaa, men då kan vi väl komma och hälsa på? Så jag blev nästan mest arg på honom att han inte fattade att familjen splittras”

När jag frågade respondenterna om de fått veta varför föräldrarna skilt sig svarade alla på samma sätt: ”Nej, men jag tror att...”. I teoridelens kapitel 5.2, Berätta för barnen tas det upp att det är väldigt viktigt för barnen att de får höra en orsak till att föräldrarna skiljer sig, barn måste ha en orsak för att förstå. Får barnet inte höra en orsak kommer barnet själv komma upp men en orsak som förklarar skilsmässan och då är det lätt att barnet beskyller sig själv. Respondenterna antog att äktenskapet tog slut p.g.a. att kärleken tog slut och de bråkade så mycket. Den första respondenten hade aldrig fått höra varför men hon antog att det var för att hennes föräldrar var för olika.

Den andra respondenten förklarade att han aldrig i ord fick höra en orsak till skilsmässan men att han på sätt och vis fick veta varför, eftersom skilsmässan berodde på att pappa flyttade hem till en annan kvinna antar han att det även var skilsmässan orsak. Den mellersta respondenten fick inte heller höra en orsak men förklarade att det säkert var för att kärleken tog slut och att ingen i familjen mådde bra av det. Den yngsta respondentens föräldrar sade aldrig varför de skilde sig men hon antar att de inte kom överens och att det var orsaken. Den sista respondenten fick aldrig höra varför men hon antog att det var för att hennes föräldrar var så olika att de växte ifrån varandra.

11.2 Under skilsmässofasen

I teoridelens kapitel 5.2, Berätta för barnet står det att det är viktigt för barnet att föräldrarna förklarar hur fortsättningen efter skilsmässan ser ut. Får barnet inte information om det så kan bristen på kunskap leda till ångest. Vid frågan om föräldrarna någonsin berättade hur fortsättningen efter skilsmässan såg ut och hur vardagen skulle påverkas fick jag en del olika svar. Den första respondenten önskade att hennes föräldrar skulle ha gett mera direktiv och diskuterat fortsättningen, istället för att tvinga henne att välja var hon ville bo, eftersom det för henne kändes som om hon valde sida. Den andra respondenten förklarade att det aldrig på det viset var diskussion om saken eftersom hans pappa åkte iväg och han ville fortsätta bo med mamma och gå i samma skola. Den mellersta respondenten berättade att det var ganska självklart var hon skulle bo eftersom pappa flyttade bort och hon skulle fortsätta som vanligt i sin skola. Den yngsta respondenten förklarade att hennes föräldrar nog berättade vad som skulle ske och när hon skulle träffa sin pappa. Den sista respondenten berättade att hon efter skilsmässan fick veta att hon och hennes syskon skulle varannan helg vara hos pappa. Detta system fungerade i ett år, sedan insåg hon att hon börjar vara för gammal för detta arrangemang men åkte några gånger med för hennes syskons skull.

”..jag var medveten om hur det skulle se ut men det var nog ändå en stor omställning”

För ett barn kan det vara väldigt tungt om föräldrarna pratar illa om varandra till barnet, därför frågade jag om detta av respondenterna. I min fråga ville jag inte antyda att föräldrarna bör ha pratat illa om varandra så för att inte göra frågan ledande så frågade jag hur deras föräldrar pratade om varandra under skilsmässofasen. Den första respondenten förklarade att mamma brukade prata illa om pappa och förklara hur allting var hans fel samtidigt som hon grät, medan pappa mest var tyst och aldrig sade ett ord om mamma. För ett barn är det väldigt otäckt att höra ena föräldern prata illa om den andra. Barnet kan känna sig pressat till att välja sida och det skall barnet aldrig tvingas göra. Den andra berättade att båda föräldrarna ständigt pratade illa om varandra och att föräldrarna ständigt försökte framstå som bättre än den andra föräldern, vilket var jobbigt. Den yngsta och mellersta respondenten förklarade att föräldrarna nog pratade lite illa om varandra men inte så farligt och att de försökte hålla emot. Den sista respondenten berättade att hennes pappa talade väldigt mycket illa om hennes mamma och kan även idag göra det medan mamman var snällare.

”...vissa gånger kändes det nog sådär att nää, jag vet inte vad jag skall säga eller göra för att hjälpa mamma för jag var ju också den som behövde hjälp”

”..mamma har nog också sagt sådär illa, men inte på samma sätt. Hon har mera sagt sådär fakta som man själv också kan se”.

I teoridelens kapitel 5.1, Strida inför barnen, tas det upp att barn ofta hamnar vittna när föräldrarna bråkar. Eftersom bråk är en del av verkligheten vid en skilsmässa bör föräldrarna inte dölja att de strider, för barnet inser ändå att föräldrarna är osams och det är jobbigare för barnet att misstänka att något är på tok än att veta att det är det. Föräldrarna bör tänka på att inte använda ett för fult språk och inte skrika hårt så att barnen blir rädda. För att få veta hur respondenternas föräldrar hanterade detta så frågade jag respondenterna om deras föräldrar kom bra överens eller om de stred framför dem.

Alla respondenter hade någon gång vittnat sina föräldrars bråk. Två av respondenterna förklarade att de oftast var inne på sina rum och därifrån kunde de lyssna på hur mamma och pappa bråkade. Ibland blev det för mycket och de for och skrek till åt föräldrarna.

Den första respondenten förklarade att hon var de flesta kvällar hemma hos sin pojkvän, men när hon var hemma så stred föräldrarna nog. Den yngsta respondenten berättade att föräldrarna bråkade hela tiden och förklarade att hon blev väldigt ledsen och lite rädd. Den sista respondenten förklarade att hennes föräldrar inte skrek på varandra men det var en hel del onödigt tjafs och att de mest stred i telefon med varandra.

”..jag steg upp och satt vadtussar i öronen men det hjälpte inte så jag stiger upp och går mot trappan och skriker allt vad jag orkar :”Nu fan får ni hålla käften, det finns folk som försöker sova här.”

För att få en helhetsbild över hur respondenterna mådde under skilsmässofasen så frågade jag dem hur de själva ansåg att de mådde under skilsmässofasen. Den första respondenten öppnade sig om hur hon som nio år gammal började smygröka samtidigt som hon önskade att hon skulle bli fast och få den uppmärksamhet av föräldrarna som hon saknade. Hennes vän dog året före föräldrarna skilde sig och att dessa två händelser skedde så nära blev för tungt förklarar hon. Detta ledde till att hon började må väldigt dåligt och började skära sig för att få smärtan ut, då hon inte i ord kunde beskriva smärtan. Den andra respondenten ansåg att han mådde riktigt bra och att han inte brydde sig så mycket om skilsmässan. Den mellersta respondenten berättade att hon inte mådde riktigt bra men att hennes skolgång inte påverkades. Den yngsta respondenten hade lite svårt att säga hur hon mådde under den tiden men hon kommer ihåg att hon var väldigt ledsen och gick runt och önskade att föräldrarna skulle bli tillsammans igen. Den sista respondenten ansåg att hon mådde bra och tyckte det var skönt att inte hamna höra på föräldrarnas tjafs mera.

”..det enda sätt jag kunde yttra min smärta var att fysiskt skada mig och visa hur ont det egentligen tog för då syntes det”.

11.3 Tiden efter skilsmässan

Alla respondenter berättade att de bodde hos mamma efter skilsmässan. Den mellersta och sista respondenten bodde på samma ställe som sina syskon efter skilsmässan. Den andra respondenten hade aldrig bott med sin äldre halvbror och fick först höra om honom då han var tio år. Den yngsta respondentens två äldre halvsyskon var från pappans sida så de flyttade bort med pappan vid skilsmässan. Respondenten förklarade att efter att de flyttade har hon träffat dem ungefär en gång i månaden och deras kontakt sker mest via internet.

Vid frågan hur kontakten är med den förälder respondenterna inte bott med efter skilsmässan, så var svaren väldigt olika. Den första respondenten ansåg att kontakten till pappa var bättre än kontakten med mamma som hon hade bott med efter skilsmässan. Efter skilsmässan var den andra respondenten endast en gång hos sin pappa. För par år sedan hade han lite kontakt med sin pappa men kontakten med pappan blev stegvis sämre. Respondenten förklarade att hans pappa med jämna mellanrum försöker kontakta honom men han låter bli att svara eftersom han inte accepterar sin pappas livsstil och pappan är oftast berusad då han försöker ta kontakt. Den mellersta respondenten förklarade att hennes kontakt med pappan nog var bra. När hon var liten var hon varannan helg hos honom men hon anser idag att det är jobbigt då pappan ännu behandlar henne som om hon vore lika gammal som då skilsmässan ägde rum. Denna respondent samt den yngsta respondenten berättade båda att de tycker relationen till den förälder de inte bott med lätt blir väldigt ytlig och att man bara gör och pratar om saker som är roliga. Den yngsta respondenten berättade att hon efter skilsmässan försökte vara varannan helg och jul hos pappa men att med tiden så har besöken blivit allt färre. I teoridelens kapitel 8.1, Anpassning till den nya vardagen, så tas det upp att föräldrar brukar ibland efter en skilsmässa försöka bli kompis med barnet för att gottgöra allting som pågått. Det är viktigt att föräldrarna minns att de har sin föräldraroll även om de inte bor med barnet och att de inte skall ha en kompisrelation till sitt barn. Den sista respondenten berättade att hennes kontakt till hennes pappa blev mycket bättre efter skilsmässan.

”Han försöker nog ibland ta kontakt men jag bojkottar honom för det är alltid på fyllan eller något sådant.”

När jag frågade om respondenterna ansåg att relationen till föräldrarna förändrades efter skilsmässan och vem av föräldrarna de har bättre relation med så svarade alla förutom den första respondenten att relationen till mamma är bättre än relationen till pappa och att den förbättrades efter skilsmässan. Respondenten vars svar avvek från de andra respondenternas berättade att relationen till mamma försämrades och relationen till pappa förbättrades och att relationen med pappa är mycket bättre än relationen med mamma. Den sista respondenten ansåg att kontakten till båda blev bättre och att relationen i princip är lika bra de är bara olika.

”Vi bråkade jätte mycket just för att jag inte kände igen min egna mamma just då.”

”Ibland kan jag nog få dåligt samvete över att jag inte varit och hälsa på pappa. Far jag hem far jag ju till mamma.”

”..mamma är den man kan prata med om känslor och sånt där, pappa ringer jag när jag inte vet hur jag skall fylla i skatteblanketter och dylikt.”

Genom att fråga om respondenterna anser att de som person påverkats av deras föräldrars skilsmässa ville jag få reda på hur medvetna de själva var över effekten skilsmässan haft på dem. Jag inser att det kan vara svårt att säkra att det är skilsmässan som orsakat vissa egenskaper hos respondenterna. Den första respondenten förklarade att hon har mognat snabbare och lärt sig att ta hand om sig själv. Den andra och den yngsta respondenten var lite osäkra om de påverkats av skilsmässan. Den andra respondenten ansåg att han antagligen nog har påverkats men att det är svårt att berätta hur. Den mellersta respondenten ansåg att hon har blivit starkare och inte är lika beroende av sina föräldrar. Den yngsta respondenten insåg att hennes rädsla för konflikter beror på alla de år hon hört hennes föräldrar skrika på varandra. Den sista respondenten ansåg att hon påverakats. Efter skilsmässan tyckte hon synd om sin mamma och tog sig an rollen som en extra vuxen i hemmet. Hon förklarade att före skilsmässan var hon en typisk tonåring men efter skilsmässan så märkte hon att nu har hon inte två föräldrar som håller reda på henne att hon måddes själv växa upp för att ta hand om sig själv och sin familj.

”Man har blivit vuxnare snabbare tycker jag, man måddes ta hand om sig själv och det blev viktigt för mig att flytta hemifrån så fort som möjligt.”

När man läser teoridelens huvudkapitel 7, Stöd, kan man läsa att en skilsmässa är en kris för alla i familjen och i vissa fall har föräldrarna inte kraft att uppmärksamma barnet och ge barnet det stöd barnet behöver. I dessa fall är det bra om barnen har stöd av människor utanför kärnfamiljen. De flesta av respondenterna hade stöd från någon. Den första respondenten förklarade att hennes pojkvän och hans familj var hennes stöd men hon pratade inte så mycket om skilsmässan eftersom hon har lärt sig att hålla saker inom sig. Den andra respondenten förklarade att han inte behövde någon att tala med att han inte upplevde någon sorg. Den mellersta respondenten berättade att det i hennes vänkrets fanns många vars föräldrar också var skilda, så de gav stöd åt varandra. Den yngsta respondenten berättade att hennes mormor och morfar var hennes stöd och tog hand om henne efter skilsmässan. Den sista respondenten berättade att det i hennes vänkrets fanns många vars föräldrar var skilda och med dem kunde hon prata om allting, men det största stödet fick hon av sina syskon.

”Eftersom jag inte riktigt haft det som trauma har jag inte behövt eller jag har aldrig tagit upp det med någon, och ingen har någonsin villat ta upp det med mig.”

11.4 Reflektion

Efter att ha bevittnat sina föräldrars skilsmässa är det inte underligt om barnen tappar sin tro på äktenskap. Statistik visar att skilsmässobarn har en högre sannolikhet att själva skilja sig som vuxna. Av respondenterna trodde tre stycken på äktenskap. Den första respondenten ansåg att hon skulle göra ett bättre jobb på äktenskap än vad hennes föräldrar gjorde. Den andra respondenten trodde inte på äktenskap och ansåg att giftermål inte var något för honom. Den mellersta respondenten berättade att hon skulle kämpa och sköta om äktenskapet bättre än vad hennes föräldrar gjorde. Den yngsta respondenten berättade att hon tror på äktenskap. Den sista respondenten förklarade att hon nog tror att hennes föräldrars skilsmässa påverkat hennes syn på äktenskap, men hon tror på äktenskap men hon är ändå kritisk gentemot äktenskap.

”..jag har egentligen aldrig varit intresserad av giftermål och att leva tillsammans med någon resten av sitt liv.”

”..jag har inte en såndär romantisk bild av äktenskap, sådär att yes, jag gifter mig och får sätta på mig den fina klänningen och leva lycklig i resten av mina dagar.”

Samtliga respondenter var överens om att det var bra att föräldrarna skilde sig. Den första respondenten anser att det nog var för det bästa och att hennes pappa i alla fall är väldigt lycklig idag och det gör henne glad. Den andra respondenten tycker att det i långa loppet nog var bra att de skilde sig eftersom förhållandet aldrig var riktigt bra. Den mellersta respondenten förklarade att då skilsmässan ägde rum ville hon inte att de skulle skilja sig men idag inser hon att det definitivt var för det bästa. Den yngsta respondenten anser att det var bra att föräldrarna skilde sig så att hon inte behövde höra på då föräldrarna grälade mera. Den sista respondenten var av den åsikten att det nog var bra att föräldrarna skilde sig eftersom de verkligen var så olika som personer.

”När jag ser på det nu var det nog mycket bra att de skilde sig för det var ju aldrig riktigt bra.”

För att få reda på om respondenterna reflekterat över sina föräldrars skilsmässa frågade jag om det fanns något de anser att föräldrarna gjort bra eller om det finns någonting de önskar att föräldrarna hade gjort annorlunda när de tänker tillbaka på skilsmässotiden. Den första respondenten förklarade att hon var ett ängsligt barn som ständigt hade en rädsla att inte vara tillräcklig och alltid ville prestera bäst. Då hon var tio år kände hon att hon gått in i väggen men hennes föräldrar tog henne inte på allvar så hon önskar att hennes föräldrar hade låtit henne tala med en psykolog. Den andra respondenten förklarade att det var bra att de flyttade utomlands efter skilsmässan och han önskar att han inte skulle ha behövt känna sig som domaren i huset och som den enda smarta medan föräldrarna betedde sig barnsligt. Den mellersta respondenten ansåg att föräldrarna skött allting bra men hon önskar att de hade berättat om att de eventuellt skulle skilja sig före de tog det slutgiltiga beslutet. Den yngsta respondenten önskar att föräldrarna inte hade grälat så mycket framför henne och anser att det var bra att de förklarade hur vardagen efter skilsmässan såg ut. Den sista respondenten önskade att hennes pappa skulle ha varit mognare och tagit mera ansvar.

”Jag önskar dom hade insett att jag bara var ett barn och ett barn skall inte hamna gå igenom sådant där tyst”.

Vid frågan om de anser att de idag har bearbetat sina föräldrars skilsmässa vara alla respondenter eniga om att de gjort det. Första respondenten förklarade att hon nog bearbetat föräldrarnas skilsmässa och att hon insett att det inte var hennes fel, men varje gång hon är deprimerad eller har det tungt dyker föräldrarnas skilsmässa upp i hennes tankar och det känns som om hon genomlever den på nytt. Den andra respondenten förklarade att han har bearbetat föräldrarnas skilsmässa. Den mellersta respondenten berättade att hon nog bearbetat den, men att det är de nya förhållandena som är jobbiga. Den yngsta respondenten förklarade att hon nog bearbetat den och inte känner några onda känslor mot hennes föräldrar över skilsmässan. Den sista respondenten var av den åsikten att hon nog bearbetat skilsmässan och tror att det som hjälpt henne att bearbeta den är att hon nuförtiden kommer överens med sin pappa.

”Jag har förstått att det har egentligen ingenting med mig att göra att jag inte är skyldig”.

Till sist ville jag ge respondenterna möjligheten att tillägga övriga tankar som de har om skilsmässan. Den första respondenten förklarade att hon idag har större förståelse för sin pappas situation. Hennes pappa jobbade hela tiden under skilsmässotiden vilket gjorde henne mycket arg men nu i efterhand förstår hon att han gjorde det för att ha råd att behålla huset. Hon ångrar inte att hon skrek på honom eftersom han inte berättade det för henne och då kunde hon inte förstå. Den andra respondenten har insett att skilsmässan kan vara ett nödvändigt ont. Han tycker även att det är viktigt att vara säker på sitt förhållande eller äktenskap före man skaffar barn i förhållandet. Den mellersta respondenten kände illa över att mamman hamnat stå för det mesta och hon tycker att pappan borde tagit större föräldraroll. Hon förstår att det var jobbigt för mamma att vara den som förbjuder och pappan fick vara den som gjorde allt roligt. Den yngsta respondenten har också insett att skilsmässan kan vara nödvändig och hon vet att det inte är barnens fel. Den sista respondenten sade att hon förstår att det är mycket känslor involverade i en skilsmässa men att föräldrarna borde tänka mera på barnens välmående.

”.. de borde tänka mera på barnen vid en skilsmässa, föräldrar är ganska sådär själviska vid en skilsmässa. De vinner ingenting själv på det.”

12 Kritisk granskning och diskussion

Syftet med lärdomsprovet var att beskriva barns upplevelser av deras föräldrars skilsmässa samt undersöka vilka faktorer som kan påverka hur barnet upplever skilsmässan. Alla skilsmässor är väldigt olika och därför försökte jag i undersökningen få tag på barn som genomgått olika svåra skilsmässor för att bättre få fram vilka faktorer som påverkar upplevelsen. Undersökningens centrala frågeställningar har varit: Hur upplever barnen sina föräldrars skilsmässa? Vad påverkar barnets upplevelser av skilsmässan?

Jag kunde på basen av min undersökning konstatera att syskonrelationerna påverkar hur ett barn upplever föräldrarnas skilsmässa. De respondenter som inte hade syskon eller som aldrig bott med sina syskon hade tydligare och starkare upplevelser då man jämför med de barn som hade bra relationer till de syskon de bodde tillsammans med. De respondenter som hade syskon återhämtade sig bättre även om de först reagerade hårt på beskedet att föräldrarna skulle skilja sig. Däremot kan jag inte se ett samband mellan relationerna till föräldrarna före skilsmässan och upplevelsen av skilsmässan, eftersom alla hade haft riktigt bra relationer med föräldrarna före skilsmässan.

Ingen av respondenterna hade varit överraskade då de fick beskedet att föräldrarna skulle skilja sig. De verkade som att de hade vetat att deras föräldrar skulle skilja sig men innerst inne önskade de att det inte skulle ske. Detta resultat bevisar att barn förstår mera än vad föräldrarna tror. Barn är väldigt duktiga på att känna av folk och tyda kroppsspråk. Jag hade förväntat mig att se ett samband mellan hur respondenterna hade fått beskedet om att föräldrarna skulle skilja sig och upplevelsen av skilsmässan. Sambandet blev inte så tydligt. De respondenter vars föräldrar tillsammans berättat att de skulle skilja sig hade väldigt olika upplevelser, medan de vars mammor ensamma hade gett beskedet inte haft en lika bra relation till pappan efter skilsmässan.

Inför intervjuerna var jag intresserad av att veta om respondenterna hade fått höra varför föräldrarna skulle skilja sig. Jag antog att några av respondenterna i alla fall skulle ha fått höra någon orsak, men ingen av respondenterna kunde uppge den korrekta orsaken. Alla respondenter

försökte spekulera och förklara varför de tror att föräldrarna skiljde sig. Eftersom ingen hade fått höra en orsak kunde jag inte se något samband. Jag tror ändå att det faktum att respondenterna inte fått höra varför har påverkat dem alla.

Jag kunde konstatera att det fanns ett samband mellan upplevelsen och om föräldrarna talade illa om varandra och stred mycket. De respondenter vars föräldrar skrek och stred mycket var de respondenter som reagerade starkast på föräldrarnas skilsmässa. De andra respondenternas föräldrar hade nog stridit lite men de hade undvikit att göra det framför barnen.

Efter att jag sammanställt mitt arbete insåg jag att det kunde vara intressant att göra en undersökning där man jämför om synen på äktenskap, sin egen barndom och sina föräldrar ser annorlunda ut hos barn vars föräldrar inte är skilda och barn vars föräldrar är skilda.

När jag började fundera på mitt lärdomsprov visste jag att jag ville skriva om någonting som handlade om barn. Jag är ett skilsmässobarn och jag känner många människor vars föräldrar genomgått en skilsmässa. Alla jag känner har haft så olika upplevelser och jag har ofta funderat hur upplevelserna kan se så olika ut. Därför bestämde jag mig för att skriva mitt lärdomsprov om barnens upplevelser av skilsmässa.

Jag valde att använda intervjuer för att få en djupare bild av barnens upplevelser och för att få barnen att noggrannare beskriva tiden då föräldrarna skilde sig. Då en människa svarar på en enkät blir svaren ofta korta och det ger inte en lika djup bild av upplevelsen. Däremot skulle jag säkert fått flera svar och därmed en bredare undersökning om jag hade använt mig av enkäter.

Intervjufrågorna vara svårare att skriva än vad jag hade förväntat mig. Jag gjorde omedvetet ledande frågor även om målet var att ha öppna frågor. Jag ändrade frågorna före intervjuerna men inser nu i efterhand att vissa frågor skulle ha kunnat formuleras bättre. Fråga nr. 4 av intervjufrågorna har jag inte använt mig av, eftersom jag märkte att respondenterna inte riktigt förstod dem och den var dåligt formulerad. Jag skrev intervjufrågorna och höll intervjuerna före teoridelen var färdig. Det anser jag inte vara ett problem, jag tillsatte istället det jag märkte att teoridelen saknade efter att jag analyserat intervjuerna och visste vad som behövdes till teorin. När jag ser på mitt arbete anser jag att mina intervjufrågor hör bra ihop med teoridelen och lyfter fram det viktigaste ur teorin samt stöder mina frågeställningar.

Intervjuprocessen gick riktigt bra men några av respondenterna använde väldigt få ord och väldigt allmänna svar utan desto mera detaljer, medan några använde mig som terapeut och började berätta om deras problem. Detta kan bero på mina kunskaper som intervjuare men jag tror att det beror på respondenternas personlighet. Vid första intervjun var jag tvungen att använda mig av en väldigt gammal och omodern bandspelare. Bandspelaren var inte smidig och jag måste alltid ha bandspelaren vid respondentens mun då respondenten pratade. Detta kunde ha lett till att intervjun skulle ha blivit stel och kort, men som tur var den första respondenten väldigt pratsam och delade gärna med sig. Vid de andra intervjuerna fick jag använda mig av den modernare bandspelaren.

Jag anser att jag hade tillräckligt många respondenter för att beskriva barns upplevelser av skilsmässa samt ta fram faktorer som påverkar den. Däremot önskar jag att jag hade fått fram flera upplevelser som var avvikande. Om jag skulle göra om min undersökning så skulle jag försöka hitta personer vars upplevelser var mer avvikande. Det är visserligen mycket svårt att föra man gjort intervjun veta hurudan upplevelse personen haft.

Mot slutet av lärdomsprovet kändes det plötsligt omöjligt att få det färdigt då jag hade svårigheter med teoridelen och det fattades någonting från den hela tiden. Till sist fick jag allting ihop och är väldigt nöjd med det arbete jag byggt ihop.

Litteratur:

- Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber AB
- Alfvén, M. & Hofsten, K. (2004). *Skilsmässan. Om barn och föräldrar*. Prisma
- Arajärvi, T. & Koski, M.L. (1989). *Lapset ja avioero*. Tammi
- Borge, A.I.H. (2005) *Resiliens – risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Dahlberg, K. (1993). *Kvalitativa metoder för vårdvetare*. Lund: Studentlitteratur
- Enwall, M. (2005). *Perheen aika*. Karisto Oy:n kirjapaino.
- Erling, A. & Hwang, P. (2001). *Ungdomspsykologi*. Natur och kultur: Stockholm.
- Gottberg, E. (2005). *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta.
- Holme, I M. & Solvang, B K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Jacobsen, J K. (1993). *Intervju. Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur
- Jallinoja, R. (1990). *Introduktion till familjesociologi*. Statens tryckericentral: Helsingfors
- Jewett Jarrat, C. (1994). *Barn som sörjer; Att hjälpa barn att klara av separationer och förluster*. Slussens bokförlag
- Litmala, M. (toim) (2002). *Lapsen asema erossa*. WSOY Lakitiето.
- Mireau, C. (1996). *Barns utveckling och livsvilkor*. Athena läromedel
- Nilzon, K R. (1999). *Barn med känslomässiga problem*. Lund: Studentlitteratur
- Pojjula, S. (2007). *Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen*. Kirjapaja
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur
- Taskinen, S. (2002). *Barnets bästa vid skilsmässa*. Stakes

Wennberg, B. & Wennberg, S. (2002). *Bortom nöd och lust*. Natur och litteratur

Öberg, B. & Öberg, G. (1987). *Skiljas men inte från barnen*. Natur och kultur

Intervjufrågor

Familjebakgrund

- Hur gammal är du?
- Hur gammal var du när dina föräldrar skilde sig?
- Har du syskon?
- Hur såg din familj ut före skilsmässan?
- Hade du nära relation till dina föräldrar före skilsmässan?
- Hade du en bra relation med dina syskon?

Under skilsmässofasen

- Var skilsmässan en överraskning för dig?
- Hur berättade dina föräldrar att de skulle skilja sig?
- Hur kändes det då dina föräldrar sade att de skulle skilja sig?
 - Hur reagerade du på beskedet?
- Fick du någonsin veta varför de skilde sig?
- Berättade dina föräldrar hur fortsättningen efter skilsmässan såg ut? Vad skilsmässan skulle innebära för din vardag.
- Hur talade dina föräldrar om varandra inför dig under skilsmässofasen?
- Brukade dina föräldrar strida inför dig eller kom de bra överens?
- Hur mådde du under skilsmässofasen?

Efter skilsmässan

- Har du bott hos mamma eller pappa efter skilsmässan?
- Bodde du och dina syskon hos samma förälder efter skilsmässan?
- Har du kontakt med den förälder du inte bott med efter skilsmässan och hur ser den kontakten ut idag?
- Ändrades din relation med dina föräldrar efter skilsmässan?
- Är din kontakt till dina båda föräldrar lika bra?
- Påverkades du som person på något vis av dina föräldrars skilsmässa?

- Hade du andra människor omkring dig som stöd efter skilsmässan?(Andra vuxna och vänner)
- Har skilsmässan påverkat din syn på äktenskap?
- Känner du att det var bra eller dåligt att dina föräldrar skilde sig?
- När du tänker tillbaka på dina föräldrars skilsmässa finns det något du önskar att de hade gjort annorlunda eller något de gjorde bra?
- Känner du att du idag bearbetat dina föräldrars skilsmässa?
- Övriga tankar om skilsmässan?